

Прямі іноземні інвестиції в економіку України: проблеми залучення та галузевого спрямування

Проаналізовано надходження прямих іноземних інвестицій в економіку України в розрізі основних країн-інвесторів, їх спрямування в найголовніші сфери економічної діяльності та розподіл за регіонами. Показано, що на фоні загального зростання вкладень прямих іноземних інвестицій спостерігається тенденція до уповільнення щорічних темпів їх надходження та навіть відплив раніше вкладених капіталів по окремих країнах. Відмічено недоліки в галузевому та регіональному спрямуванні прямих іноземних інвестицій. Вказано на необхідність розробки урядових заходів щодо поліпшення інвестиційного клімату в країні та більш раціонального спрямування вкладів іноземних інвесторів.

Ключові слова: прямі іноземні інвестиції, іноземний капітал, іноземні інвестори, офшорні компанії, види економічної діяльності, інвестиційний клімат.

Проанализированы поступления прямых иностранных инвестиций в экономику Украины в разрезе основных стран-инвесторов, их направление в главные сферы экономической деятельности и распределение по регионам. Показано, что на фоне общего роста вложений прямых иностранных инвестиций наблюдается тенденция к замедлению ежегодных темпов их поступления и даже отток ранее вложенных капиталов по отдельным странам. Отмечены недостатки в отраслевом и региональном направлении прямых иностранных инвестиций. Указано на необходимость разработки правительственных мер по улучшению инвестиционного климата в стране и более рационального направления вкладов иностранных инвесторов.

Ключевые слова: прямые иностранные инвестиции, иностранный капитал, иностранные инвесторы, офшорные компании, виды экономической деятельности, инвестиционный климат.

In this paper the analysis of foreign direct investments in Ukraine by countries of investors, by focusing on the main areas of economic activity and by regions is made. A mention should be made that despite the overall growth of foreign direct investments the pace of their annual income tends to slow down and even previously invested capital from several countries is withdrawn. It is specially noted that there are shortcomings in the sectoral and regional targeting of foreign direct investments. Much attention is given to the necessity of government measures to improve the investment climate in the country and a more rational directing of funds of foreign investors.

Keywords: foreign direct investments, foreign capital, foreign investors, offshore companies, areas of economic activity, investment climate.

Постановка проблеми. Потреба в залученні прямих іноземних інвестицій в економіку України пояснюється насамперед недостатнім вкладанням внутрішніх чистих інвестицій в основний капітал, що обумовлює застійний характер вітчизняної економіки¹. Тому безумовно актуальним є дослідження реалій щодо надходження в нашу країну прямих іноземних інвестицій та спрямування їх за видами економічної діяльності та регіонами.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. В ґрунтовному дослідженні Міжнародного центру перспективних досліджень² викладено теоретичні основи іноземного інвестування – суть прямих іноземних інвестицій і форми їх здійснення, типи прямих іноземних інвестицій в країні з перехідною економікою та способи їх входження на ринки цих країн, типові перешкоди іноземним компаніям у вкладанні інвестицій. Дослідження також містить аналіз надходження в Україну прямих іноземних інвестицій включно до 2000 року у міжнародних порівняннях, що виявилися одними із найнижчих серед країн Східної Європи і СНД (\$52 на душу населення) [1]. Сучасний стан прямих іноземних інвестицій в економіку України відображено в дослідженні компанії «Ернст енд Янг» – міжнародного лідера з аудиту, оподаткування і права. Згідно з оцінками цієї компанії, в Центральній та Східній Європі з 2000 по 2010 рік Україна займала десяте місце як за кількістю інвестиційних проєктів, так і за кількістю створених робочих місць. Як недолік, Україна посідає третє місце за вкладеннями прямих іноземних інвестицій у фінансові послуги. В той же час дуже мало вкладається прямих іноземних інвестицій у виробництво, в той час як в Центральній та Східній Європі 50% прямих іноземних інвестицій спрямовується у виробництво. Звернуто увагу, що в Україні для бізнес-клімату характерні корупція, затримки на митниці та затримки з поверненням ПДВ, що набули загрозливого характеру [2].

Мета статті – дослідження особливостей надходження іноземних інвестицій в економіку України від найважливіших зарубіжних країн-інвесторів та їх спрямування за видами економічної діяльності та регіонами.

Виклад основного матеріалу. Статистична звітність про залучення та використання іноземних інвестицій дає змогу провести дослідження:

¹ Див. Л. Шморгун. Валові інвестиції в основний капітал як фактор зростання валового внутрішнього продукту: 1996–2010 рр. // «Проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку», 4/2012. – С. 23–31.

² Міжнародний центр перспективних досліджень – незалежна неприбуткова дослідницька організація, що ставить перед собою завдання інтелектуального забезпечення прийняття політичних рішень в Україні.

СТАЛИЙ РОЗВИТОК ТА ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНА ПОЛІТИКА

– змін у динаміці обсягів вкладених в економіку України прямих іноземних інвестицій в розрізі основних зарубіжних країн-інвесторів;

– змін у частках кожної із зарубіжних країн-інвесторів у формуванні загальних обсягів прямих іноземних інвестицій;

– тенденцій у спрямуванні прямих іноземних інвестицій за видами економічної діяльності;

– розподілу прямих іноземних інвестицій за регіонами.

Основні параметри досягнень України в залученні прямих іноземних інвестицій викладено на сайті Invest Ukraine: загальний обсяг прямих іноземних інвестицій станом на 31.12.2011 становить \$49 362 млн., на душу населення припадає \$1084, зростання прямих іноземних інвестицій в 2011 році на 10% порівняно з 2010 роком [3]. Проте ці досягнення варто сприймати через призму певних застережень, що виникають у результаті аналізу щорічних даних про надходження прямих іноземних інвестицій за останні шість років (табл. 1).

З табл. 1 видно, що кумулятивні обсяги прямих іноземних інвестицій зросли протягом 4–6 років у 2,3 раза, і це є досить високим показником. Але при цьому простежується явна тенденція до уповільнення надходжень, про що свідчить динаміка ланцюгових індексів: після найвищого приросту у 36,7% в 2007 році щорічні прирости кумулятивних

обсягів прямих іноземних інвестицій зменшувалися щорічно від 20,5 до 10,2%. Особливо помітно проявляється ця тенденція на прикладі абсолютних щорічних приростів, які після 2007 року постійно зменшувалися.

У формуванні динаміки прямих іноземних інвестицій в економіку України різну роль відіграють основні країни-інвестори, що видно з табл. 2.

Роль кожної країни в інвестуванні економіки України характеризується обсягами вкладених за станом на кінець 2011 року інвестицій та показниками їх зростання за останні шість років, а також змінами їх процентних часток у загальних інвестиціях.

Найбільшим вкладником прямих іноземних інвестицій виявився Кіпр, частка якого в загальних інвестиціях зростає з 14,4% в 2006 році до 25,6% в 2011 році. Якщо до них додати інвестиції з Віргінських Островів, Швейцарії і Люксембурга, виявиться, що понад 30% іноземних інвестицій – це вклади офшорних компаній. Другою за величиною вкладених інвестицій є Німеччина, але при цьому слід зазначити, що протягом останніх шести років її внесок майже не збільшився (зріс всього на 30%), його частка в загальних інвестиціях зменшилася з 25,8% в 2006 році до 15,0% в 2011 році. До лідерів з інвестування економіки України відноситься

Таблиця 1. Кумулятивні обсяги і щорічні прирости прямих інвестицій в економіку України (2006–2010)

Показники	Роки					
	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Кумулятивні обсяги прямих іноземних інвестицій, \$ млн.	21607,3	29542,7	35616,4	40053,0	44806,0	49862,3
Індекси кумулятивних обсягів прямих іноземних інвестицій з постійною базою (2006 рік = 100,0)	100,0	136,7	164,8	185,4	207,4	228,4
Ланцюгові індекси кумулятивних обсягів прямих іноземних інвестицій, до попереднього року, %	–	136,7	120,5	112,5	111,9	110,2
Щорічні прирости прямих іноземних інвестицій, \$ млн.	–	7935,4	6073,7	4436,6	4753,0	4556,3
Ланцюгові індекси щорічних приростів прямих іноземних інвестицій, до попереднього року, %	–	100,0	76,5	73,0	107,1	95,9

Джерело: обчислено за даними: Україна в цифрах у 2011 році. Короткий стат. довідник. – К., 2012. – С. 145.

Таблиця 2. Основні характеристики прямих іноземних інвестицій, вкладених основними країнами-інвесторами в економіку України

Країни-інвестори	Обсяги на кінець 2011 року, \$ млн.	Зростання протягом 2007–2011 років, разів	Частка країн в загальних обсягах, %	
			2006	2011
Всього вкладено в Україну	49362,3	2,3	100,0	100,0
Кіпр	12645,5	4,00	14,7	25,6
Німеччина	7386,4	1,3	25,8	15,0
Нідерланди	4822,8	3,14	7,1	9,8
Російська Федерація	3594,5	3,59	4,6	7,3
Австрія	3423,1	2,09	7,6	6,9
Великобританія	2508,2	1,60	7,2	5,2
Франція	2239,7	2,7	3,8	1,5
Швеція	1744,0	12,7	0,6	3,5
Віргінські Острови	1607,0	2,0	3,7	3,2
США	1943,1	0,75	6,5	2,1
Італія	965,9	7,3	0,6	2,0
Швейцарія	960,3	1,7	2,7	1,9
Польща	875,5	2,2	1,8	1,8
Угорщина	686,1	1,8	1,7	1,4
Люксембург	493,8	5,2	0,4	1,0
Інші країни	4375,4	1,8	11,0	8,9

Джерело: обчислено за даними: Україна в цифрах у 2011 році. Короткий стат. довідник. – К., 2012. – С. 145.

СТАЛИЙ РОЗВИТОК ТА ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНА ПОЛІТИКА

ся, не будучи великою державою, Нідерланди, частка яких у загальних інвестиціях сягає майже 10%.

Великим вкладником-інвестором в економіку України є наш стратегічний партнер – Російська Федерація: протягом 2007–2011 років її інвестиції в Україну зросли в 3,6 раза, а їхня частка в загальних інвестиціях зросла з 5% до майже 10%. Проте висловлюються сумніви щодо вигод України від російських інвестицій: «Особливістю останніх років є масивний наплив російського капіталу. Російські компанії цікавляться не стільки інтеграційними напрямками України, скільки інвестиційно привабливими та стратегічно важливими українськими підприємствами» [4].

Великими інвесторами в економіку України виявилися Австрія, Великобританія і Франція, хоча вкладення останньої в 2011 році зменшилися на 6% у порівнянні з попереднім роком. Згідно зі статистичними даними, в 2011 році у порівнянні з попереднім роком скоротилися надходження інвестицій з Італії, Польщі та Угорщини.

Унікальною є ситуація, що склалася в динаміці інвестування економіки України Сполученими Штатами Америки. На фоні зростання прямих іноземних інвестицій, що надходять майже з усіх інших країн, відбувається щорічний вплив раніше вкладених американських інвестицій. Так, у порівнянні з попередніми роками в 2009 році обсяг вкладених американських інвестицій скоротився на 10,6%, в 2010 році – на 11,5% і в 2011 році – на 10%. Усього за період 2007–2011 років їхній обсяг скоротився на \$421,5 млн.,

або на 25%, а частка в загальних інвестиціях зменшилася з 6,5% в 2006 році до 2,0% в 2012 році.

Свою позитивну роль прями іноземні інвестиції виконуватимуть за умови, коли вони спрямовуватимуться в провідні галузі економіки, які сприяють розвитку всієї виробничої інфраструктури народногосподарського комплексу. Про тенденцію змін і фактичне спрямування прямих іноземних інвестицій за видами економічної діяльності свідчать дані табл. 3.

Представлені в табл. 3 види економічної діяльності можна об'єднати в дві групи: перша група представлена виробничими видами економічної діяльності (промисловість, сільське господарство і будівництво) і друга групу, яку можна умовно назвати обслуговуючими видами економічної діяльності. Якщо поглянути на структуру спрямованих у 2011 році прямих іноземних інвестицій за цими групами, виявиться, що у виробництво було спрямовано близько 40% і в обслуговуючі види діяльності – понад 60% інвестицій.

Найважливішим видом економічної діяльності для вкладання іноземних інвестицій, безумовно, є промислове виробництво. Як видно з табл. 3, прями іноземні інвестиції у промислове виробництво протягом останніх шести років зросли в 2,5 раза, але їхня частка порівняно з 2006 роком збільшилася всього на 2,6% і становила 30,9% у загальному обсязі іноземних інвестицій.

Серед промислових галузей найбільш привабливим для іноземних інвесторів виявилось металургійне виробництво: якщо в 2006 році частка вкладень у металургію становила

Таблиця 3. Спрямування прямих іноземних інвестицій в Україні за видами економічної діяльності

Види економічної діяльності	Зростання за видами економічної діяльності протягом 2006–2011 років, разів	Частка в загальному обсязі інвестицій, %	
		2006	2011
Всього	2,3	100,0	100,0
Сільське господарство, мисливство, лісове господарство	2,1	1,8	1,6
Промисловість	2,5	28,3	30,9
добувна промисловість	3,7	1,9	3,0
переробна промисловість	2,4	26,1	26,5
– виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів	1,6	6,0	4,2
– легка промисловість	1,1	0,6	0,3
– оброблення деревини та виробництво виробів з деревини, крім меблів	1,4	1,0	0,6
– целюлозно-паперове виробництво	1,6	0,7	0,5
– виробництво коксу, продуктів нафтопереробки	2,2	1,0	0,9
– хімічна та нафтохімічна промисловість	2,0	3,3	2,8
– виробництво іншої неметалевої мінеральної продукції	2,3	1,8	1,8
– металургійне виробництво	4,4	6,6	12,3
– машинобудування	1,3	4,3	2,5
– інші галузі промисловості	1,6	0,8	0,6
Виробництво та розподілення електроенергії, газу та води	8,7	0,3	0,4
Будівництво	3,6	3,9	6,1
Торгівля, ремонт автомобілів, побутових виробів	2,0	12,0	10,5
Діяльність готелів і ресторанів	1,4	1,5	0,9
Діяльність транспорту і зв'язку	2,1	4,3	3,8
Фінансова діяльність	3,3	11,4	33,1
Операції з нерухомим майном	3,2	8,4	11,6
Не розподілені за видами економічної діяльності обсяги інвестицій	–	26,3	–

Джерело: Україна в цифрах у 2006 році. Короткий стат. довідник. – К., 2007. – С. 141; Україна в цифрах у 2011 році. Короткий стат. довідник. – К., 2012. – С. 146.

6,6% у загальному обсязі, то в 2011 році вона збільшилася до 12,3%. За цей же час зменшилися частки іноземних інвестицій в загальному обсязі, вкладених у всі інші промислові галузі. Це насамперед проявилось на виробництві харчових продуктів і хімічній та нафтохімічній промисловості. Але найбільш негативна тенденція склалася у спрямуванні прямих іноземних інвестицій в машинобудування (виробництво машин та устаткування, виробництво електричного, електронного та оптичного устаткування, виробництво транспортних засобів та устаткування). Прямі іноземні інвестиції в машинобудівельні галузі протягом останніх шести років зросли всього-на-всього на 30%, а їхня частка в загальному обсязі скоротилася з 4,3 до 2,5%. Як зауважив доктор економічних наук С. Кораблін: «Іноземний капітал в Україні цікавився збутом імпортової продукції, просуванням її продажів, кредитуванням її купівель, оптовою і роздрібною торгівлею, будівництвом житлової та офісної нерухомості. Він цікавився будь-чим, тільки не промисловими інвестиціями і технологіями. Чи варто йому в цьому дорікати? У жодному разі. Від нього цього просто не слід було очікувати. Це завдання мала вирішувати держава, виставляючи загороджувальні прапорці на споживчому кредитуванні і виштовхуючи капітал в оборону промисловість. Але цього не зробили» [5].

Натомість у обслуговуючі види економічної діяльності (за винятком торгівлі та діяльності готелів і ресторанів) зросли обсяги прямих іноземних інвестицій, та істотно збільшилася їхня частка в загальному обсязі інвестицій. Серед усіх видів економічної діяльності, до яких спрямовувалися прямі іноземні інвестиції, найбільш привабливою для інвесторів виявилася фінансова діяльність. У 2011 році, як видно з табл. 3, у фінансову діяльність згідно зі статистикою було спрямовано 11,4% прямих іноземних інвестицій, але показано, що на кінець року в банках знаходилися нерозподіленими за видами діяльності 26,3% інвестицій від загального їх обсягу, тобто їх можна вважати такими, що використовуються у фінансовій діяльності. Тоді виходить, що у фінансовій сфері опинилися 37,7% (11,4% + 26,3%) інвестицій. Таке припущення підтверджується тим, що в 2011 році у фінансову діяльність було спрямовано майже таку ж частку іноземних інвестицій від їх загального обсягу (33,1%).

Розподіл прямих іноземних інвестицій за регіонами тісно пов'язаний з їхнім розподілом за видами економічної діяльності. Найбільше прямих іноземних інвестицій вкладено у м. Київ – в 2001 році їхня частка становила 49,5% від загального обсягу. І в цьому нема нічого дивного: Київ є центром як фінансової, так і різних форм комерційної діяльності. На другому місці за обсягами вкладених іноземних інвестицій Дніпропе-

тровська область (16,2%), де зосереджено основне металургійне виробництво. Виділяється досить високими показниками вкладень іноземних інвестицій Харківська і Донецька області – відповідно, 5,6 і 5,1% від загального їх обсягу. Проте в 15 областях прями іноземні інвестиції становлять менше 1%, а в Кіровоградській, Тернопільській і Чернівецькій областях – лише по 0,1% від загального обсягу³.

Висновки

В останні роки уповільнилися темпи зростання прямих іноземних інвестицій в економіку України з боку таких основних країн-інвесторів, як Німеччина, Великобританія і Австрія, внаслідок чого помітно зменшилася їхня частка у загальних обсягах прямих іноземних інвестицій. А по ряду країн (зокрема, це стосується Сполучених Штатів Америки) спостерігається відплив інвестованих раніше капіталів. У той же час високими темпами надходять інвестиції з офшорних компаній.

Уповільнення темпів надходження прямих іноземних інвестицій і навіть відплив раніше вкладених іноземних капіталів свідчить про несприятливий інвестиційний клімат в країні, що потребує виявлення перешкод для прямих іноземних інвестицій та причин відпливу вкладених раніше іноземних капіталів з метою виправлення наявних недоліків у взаємодії з іноземними інвесторами.

Відмічається негативна тенденція у спрямуванні прямих іноземних інвестицій за видами економічної діяльності, що проявилось у зменшенні їхніх надходжень у виробництво та зростанню вкладень у фінансову сферу. У зв'язку з цим існує потреба в розробці і застосуванні державними органами стимулів для залучення прямих іноземних інвестицій, насамперед в ті промислові галузі, які обумовлюють розвиток усієї інфраструктури народногосподарського комплексу.

Список використаних джерел

1. Прямі іноземні інвестиції // Перспективні дослідження, №11, 2000. – 64 с.
2. Звіт про прямі іноземні інвестиції в Україну. 2011 рік / Ernst&Young.
3. Прямі іноземні інвестиції в Україну / Сайт Invest-Ukraine, <http://investukraine.com/uk/whv-ukraine/foreign-direct-investments-to-ukraine>
4. Прямі іноземні інвестиції. Матеріали Вікіпедії – вільної енциклопедії.
5. Кораблін С. Лібералізація // «Дзеркало тижня», 17 листопада 2012 р.

³ Див. Україна в цифрах у 2011 році. Короткий стат. довідник. – К., 2012. – С. 147.